

ԲՈՅՍԵՐՈՒ ՏԵՍԱԿՆԵՐՈՒՆ

Լ.ՍԻՆԵՐԷՆ.ՀԱՅԵՐԷՆ Ա.ՐԴԻ Ա.ՐՈՒԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԵՐԿՈՒ Ս.ՆՈՒՄ.Ս.ԿՈՉՈՒԹՒԻՆԸ.

Հին դարերու բնագէտները, բժշկները, բժշկաբաններու յօրինողները կամ թարգմանողները, և ընդհանուր ազգերու ժողովուրդները՝ օգտակար կամ ֆիսաակար ճանչցած բոյսերուն իրարմէ տարբեր և կամածին անուններ տուած են, անուններ՝ որոնց շատ անզամ իրարմէ անհասկանալի, իրարու հակասական յատկութիւններով, երեւակյական և աւելորդապաշտական զօրութիւններով ներկայացուած են՝ առանց դասաւորութեան և առանց արուեստագիտական պատկերացումի:

Օրինակի համար ծանօթ Խաչիս բառը նոյնահնչիւն արարերէն շառաջ բառն է՝ որ Առակախոս Մխիթար Գօշ ԺԲ գարուն զործածած է: Ամիրառովլաթի «Անզիւաց անպէտ»՝ բժշկաբանին մէջ թիւ 1116 կը զնէ Խաչիսաշը և կը յիշէ յատկութիւնները. սակայն չի յիշեր հոմանիշը՝ Սեկոն, որ յունարչն Միջան նոյնահնչիւն բառն է՝ Ը զարուն զործածուած Գրիգոր Նիւասցոյ «Յազազս բնութեան և յդ. կազմութեան» զրցին թարգմանութեան մէջ: Ռուսեր՝ Mohn, Անգլիացիք՝ Poppy, Ֆլամաններ՝ Maankop, Ֆրանսացիք՝ Pavot, Խոտալացիք՝ Rapavero, Լատիններ՝ Papaver Կը Կոչէն՝ որ ծագութ առած ըլլալ Կը կարծուի կեղասկան թափս բառէն՝ որ խամած կը նշանակէ: Վասն զի տունկին պտուղը մանուկներու խաւիծին մէջ կը խանան եղեր՝ դիւրաւ բնացնելու համար:

Եւ սակայն արզի բռւարանական Արուեստագիտութիւնը 20 տեսակ Խաշխաշներ կը թաւարկէ իրարմէ տարբեր՝ գոյներով, տերեններով, ձկերով և յատկութիւններով. այնպէս որ Լատիններէն Papaver անունը շարբ մը բոյսերու Սեսի (genus) անուն է: որ տեսակը հասկցնելու համար՝ ցովը Տեսակը յատկանշող բառ մ'ալ պէտք է ըլլայ. օրինակի համար, Papaver somniferum, և Papaver setigerum իրարմէ տարբեր են: Առաջինը կարմրորակ, վարդագյուն կամ սպիտակ ծալիկներ ունի և ամրող բոյսը բնաւ մազմզուկներ չունի: Երկրորդը՝ կամրիր կամ մանիշակագոյն ծաղիկներ ունի և ցողունն ու բաժակը մազմզուկներ ունենալի զատ՝ տերեններն ալ մեռացանանան աղուամագերով ծածկուած են: Հայերէն եթէ Խաչիս բառը միայն դնենք՝ Տեսակը որոշած չենք ըլլար. հարկ է ինչպէս Երրորդացիք՝ մենք ալ հայացները ըսենք, առաջնին՝ Խաչիս քնարեր, երկրորդն՝ Խաչիս մետաքարեր. ինչպէս ըրա են Քանաներէն Pavot somnisere և Pavot porte-soie:

Երբ Գրիտառնէութիւնը եւրոպական բոլոր ազգերու մէջ մուսք գտաւ ուսումներ և գիտութիւններ ծաւակելու համար հասարակաց լեզու զարծած էր Լատիններէնը, և այդ լեզուով ձեռագիրները կ'օրինակէին մասնաւորապէս վանականները՝ մինչև տպագրութեան զիւտը՝ ԺԵ գարուն: Առաջին Համալրաբանը կը բացուի ի Բատուկայ Քանայապետական կոնդակով 1228ին և ուր կը հաստատուի առաջին Տնկարանական

1. Բանասէր և վաղմէի դեղագործ Պ. Յ. Բանասէան 1927ին Վիճնայի Մխիթարեանց տպարանը տպել առած է՝ Ամիրառովլաթի Ամսախցոյ Ազգիտաց Ասպէտ » Հատորը հմտալից ծանօթագրութիւններով՝ հանդերձ քրաններէն բառերով և բառացուցակներով. Ան,

Պարտէզը 1500ին; Միջին դարում վերջերէն սկսեալ Գալիկոսներու, Նեւտոններու, Կոպերնիկոսներու, Լարբեսիոսներու և Լայպիցիներու նման հանճարներ՝ բոլոր Լատիներէն պաշտօնական լեզուով զրած են իրենց գրաւական հատորները. և Բնապատմական հրատարակութիւնները մինչև Ժմբ զար այդ լեզուով չարունակուած են; Խոյն իսկ Դուռըլֆոր որ Լուդվիկոս Ժմբի հրամանով Արեւելք և Հայաստան ճամրողեց, բազմանոն տեսանակութիւն կիրարկեալ բոյսերու, կենդանիներու և հանքերու տեսակներ նկարագրելնուն, քառասյին խառնակութիւններ պատճառած են և զժուաբրմռնելի մեացած՝ որով և Գիտութիւնները չեն կրցած զարգանալ; Օրինակի համար գարնան առաջին ծագող բոյսը անուանած են,

1. *Primula, floribus ex singularibus pediculis majoribus simplicibus*, որ կը թարգմանուի՝ Ասսինեակ, որուն ամեն ծաղիկներն ունեն ասսեակին կորուսկ մեծ պարզ:

Արշակ բոյսը հասկցնելու համար զրած են,

2. *Cyclamen, folio orbiculato inferne purpureo*, որ ըսել է՝ Գիդասոր, կրուկ տերենով՝ ստորին երեսը ծիրանեղոյն:

Մեծ ծաղիկով երակենքին կոչեր են.

3. *Fragaria, foliis ovatis crenatis nervosis, calycibus maximis*, որ է ըսել՝ Հոսեղ, ձուարդ, ատամեատոր, զբաւոր տերեներով, մեծ բաժակներով:

Հասարակ գետեակները անուանած են,

4. *Solanum, cauleinermi subfructicoso, foliis-ovatis sinuatis utrinque pubescens, floribus alaribus, պամինըն է՝ Մորմ, ցօղունք անփուշ ստորապեր, ձուարդ տերեներով*, ծամածուա շրջապատով, աղուամողու, պիտակ ծաղիկներով:

Քաջվարդը կը կոչուէր,

5. *Paeonia, foliis deiformiter lobatis pubescentibus*, որ է ըսել՝ Փենմիա, տերեները տակարդէ բրակատոր՝ աղուամազային:

Եղանքին մէկ տեսակը կոչած են.

6. *Abies Piceæ, foliis brevioribus, glaucis conis biuncialibus laxis*, որ կը թարգմանուի՝ Եղանքին Մախիրի կորձեկ ծովարդյ տերեներով, երկպատրուակատոր բոյլ կոներով:

Այսպիսի երկայնաբան և միտց պահելը խրթին անուանակոչութիւնները արգելը էին բուսաբանական գոլոր ուսումին յառաջաղիմութեանը: Ֆր. Linné լու. Linnaeus (1707-1778) Շուետացին 1781ին ինքզինը բոլորովին Բնապատմութեան նույրելով՝ ստեղծեց գիտական հաստատուն և հանճարեղ այնպիսի հիմեր՝ որոնց մով թէ անուանակոչական խառնակութեանց վերջ տուաւ և թէ բոյսերն ու կենդանիները Դիսատորերան հնարած դրութեամբը հիմաղիրը և ուղեցոյցը եղաւ Որդի Բնապատմութեան: Ինքը զմայելի յարատեւաթեամբ, սիդմ և ճշգրիտ իմաստներով մինչև իր ատեն հրատարակուած գրքերու մէջ յիշառակուած մատ 30,000 տեսակ բոյսերը, իրեն ստեղծած երկաւ անուանակութիւնով կարծես մկրտեց լատիներէն անփոփիսելի Մականունով և անունով՝ որոնց ամէնըն ալ զիւըմրոների և որամարանական ըլլալով՝ յաէտ ընդունուած են, քանի զի 1740ին, երբ Աւգուստայի Համալսարանի Ծնկարանական Հաստատութեան Ուսուցչապետ եղաւ, արդէն պատկառելի Հեղինակութիւն մ'ըլլալով՝ հետզհետէ Գիտական աշխարհի պատգամատու Վարպետը զարձաւ՝ հրատարակած լատիներէն հաստոներով, որոնց առաջինը «Hortus Uplandicus», 1781ին

լոյս տեսած է՝ Երկակ անուսանակոյութիւնմբ: 1751ին հրատարակած է «Philosophia botanica». 1753ին «Species Plantarum». և յետոյ, մինչև մահը 1773, «Annaliates Academicæ»ի ընախուսութիւններու շարքերը՝ որոնցմով իր գարուն առաջին թուսարանն հռչակուած է:

Իրաւամբ այս հանճարեղ Շուետացին իր հասուցած աշակերտներուն և իրեն հետևող հեղինակներու բազմութեամբ՝ հիմնովին յեղացչեց հին գիտական զրկու և ինորհելու ոճերը՝ որոնց տեղ իր իմաստաւէրի ըննական սկզբունքները հաստատելով իսկոյն ընական գիտութիւններու ամէն ճիւղերուն ալ հսկայացայլ զարգացումը պարտաւորեց:

Մենք հոս բուսարանութեան ուսումի յառաջադիմութիւնը միայն նկատողութեան առնելով կը հաւաստենց որ նա ոչ միայն անձամբ բոյսեր խնամելով ուսումնասիրութիւններ ըրած՝ այլ նաև մեծ քանակութեամբ տունկերու տեսակներէն ցածրեցոցած է և Բուսարաններ (Herbarium) ձևացոցած՝ զանազան աշխարհներ կատարած զննական պտոյտներով: Իր օրինակին հետեւողները երկրագունդին ամէն վայրերը հետախուզական արշաններ կատարելով՝ բոլոր աշխարհներու տնկարանական Հաստատութեանց թանգարանները հարստացուցած են բոյսերու ծեսակներու նմոյշներով՝ այնպէս որ բնափոսական, լուսանկարչական, մանրացոցական, տարրաբանական և այլ զիտութիւններու զարգացմամբ եթէ լիննէի զարուն մէջ հազի 30,000 տեսակ բոյսեր նկարագրուած էին, այժմ մասնագէտներու հրատարակութիւններով, 300,000 տեսակներու բարձրացած են, ու թէպէս այլևս հազորացիւն է նորանոր թայտաներ տունկերու տեսակներ գտնելը, և սակայն, մանրացոցական Գաղտանիք բոյսերու բրածոյ տունկերու, արուեստով սոտացուած բուսական ցեղերու և զանազանակներու զիւտեր միշտ կ'ըլլան՝ որոնց՝ (Հաստատուած կանոններու համեմատ) պէտք է զորուին դասական երկակ տեսուններ: Այս տակաւին բովանդակ բոյսերու տեսակներուն նուիրապետական շարքին Յօրինեածական Դասակարգութիւնը վերջացած ըլլալով, հաստատուած է միջազգային համաժողովներ գումարելու մասնաւոր Մարմին մը, որ պարբերաբար կը հրատարակէ բուսարանական ինչ ինչ անուններուն ուղղափոխութիւնները, նորանոր կանոնները և օգտակար թանձնարարութիւնները:

Առաջին և երկրորդ համաժողովները 1867ին և 1883ին Բարիի տեղի ունեցած են, երեւիլի Բուսարան Alphonse de Candolleի նախաձեռնութեամբ և զանազան կանոններու առաջարկութեամբ: Յետոյ 1892ի ձեռնովայի Համաժողովը կարևոր յաւելուներ և բարեկիխութիւններ սահմանած է որոնց 1905ի Վիեննայի համաժողովը՝ Այսուանակոչչական և Դասաւորական կանոններու, Պատուէրներու և Առաջարկներու ամբողջութիւնը՝ գրեթէ վերջնական ձեկ տակ դրած է, որ 1912ին Jena հրատարակուած է John Briquetի ձեռցով ֆրանսէրէն, Անգլիերէն և Գերմաններէն լեզուներով: Այդ բուսարանական կանոնազիրը անհրաժեշտ պարտաւորէչ է Մասնագէտ Բուսարաններու հրատարակութեանցը համար և ամէն ազգերու Արգի Դասագրքերը և Florentin (Բուսակ) ձեւացնելու համար, ինչպէս կը տեսնեմ, Խուալերէն և Ֆրանսէրէն և Գերմաններէն նոր դասագրքերու մէջ: Gaston Bonnierի տասը հատորներէ աւելի Flore complète de France, Suisse et Belgiqueի բոլոր բոյսերը գունատիպ պատկերներով նկարագրուած են Ֆրանսէրէն լեզուով: Բայց Բոյսերու ինչպէս և Դասաւորութեան կոչումները ԼԱՏԻՆԵՐԻՆ են, ու զիմացը ֆրանսէրէն նյոյնիմաստ բառերով դրուած են արդի երկակ անուններով: Նաև խառլոյ բովանդակ 14 հազար տեսակ բոյսերու պատկերազարդ չորս մեծ հատորները՝ աշխատակցութեամբ Adriano, Fiori և Béguinot Բուսարաններու՝ հրատարակուած է միւնոյն ոճով նախ բոյսերու Լատիներէն պաշտօնական անունները տպուած՝ որոնց դէմ նշանակուած են

իտալերէնի փոխարկուած գործածելի նոր անունները. իսկ բոյսը իտալերէնով նկարագրելին վերջ՝ դոած են ուսմէկրէն՝ զիկաւոր անունները, ըստ վերցիշեալ վիհենայի և Պրիւցսէլի համաժողովներուն կանոնադրութեանց:

Մենք հայերս եթէ կ'ուզենք որ մեր մէջ ալ զարգանայ և յառաջադիմէ այս զեղեցիկ և օգտակար ուսումը, և կարելի ըլլայ Հայաստանի Բաւագիրը ձևացնել՝ արդի Արուեստագիտական պահանջներուն համեմատ, պէտք ենք որդեզրել վերոյիշեալ դրութիւնը՝ քանի որ ընդհանուր ազգաց համար լատիններէն անուանակոչութիւնը պաշտօնական պարտաւորիչ լեզուն է եղած բոլոր աշխարհներու գտնականաց համար՝ ճշգրիտ և ներդաշնակ ձևով՝ այնպէս որ ճարոնացի բուսարանին լատիններէնով զրածը թէ ամերիկացի և թէ եւրոպացի բուսարանները կը հասկնան: Նոյն ոճով լատիններէն Երկակ անուանակոչութիւնը կը գործածուի կենդանաբանութեան, տարրաբանութեան և բիւրեղազիտութեան մէջ:

Ըստ այսմ բրյուշերու լատինները անունները միջազգային (international) անուններ զարձած ըլլալով՝ բուսաբանութեան ուսումը դիլըմրոնելի եղած է, մինչեն ամէն ազգերու կենանի լեզուներով իրենց բոյսերուն տուած ազգային լեզուներով անունները հասկնալ կամ միտք պահելը անկարելեաց անկարելին է, (ինչպէս հետագայ օրինակներէն պիտի ըմբռնենք) հետևարար շատ ողջամիտ է որ՝ նմանելով իտալացոց, գերմանացոց, գալլիացոց, և ուսայ մենք ալ բուսաբանական հայերէն զբերու մէջ բոյսի մը լատիններէն անունը նախ զբենք որոշ լատիններէն գրերով և զիմացը նոր գրութեամբ հայացոցած երկանունի զնել և ապա փակազծի մէջ ազգային լեզունվ հումանիշներէն ամենէն ընտիրը և գործածականը զնենք: Այս ոճով հայերէն զբերու մէջ լատիններէն անուամբ յիշուած ո՛ և է բոյս զիւրա պիտի ճանչուի, ոռւսանային, ամերիկահայէն, ֆրանսահայէն, և այլն:

Բուսական անուններու խառնաչփոթութիւնը և միտք պահելը անկարելի ըլլալուն իրեւ հետաքրքրական օրինակներ ահա կը շարենք վերցիշեալ լատիններէն բազմանուն բոյսերու և անունները, իրարմէ տարրեր ազգերու լեզուներովը.

1. Primula-ն

Թրամեներէն անուանած են — Coucou, Fleur-de-Coucou, Coqueluchon, Brayette, Primérolle, Primeroile, Fleur-de-printemps, Brairelle, Herbe-de-St. Paul, Herbe-de-St. Pierre, Printanière, Primavère-jáune.

Իտակերէն կը կոչուի = Primalevere, Primavera, Primaverina, Primula, Primola.

Գերմաներէն = Sankt-Paulsblume, Sankt-Petersblume, Primel, Schlüsselblume, Peters-schlüssel, Frühlings-Schlüsselblume.

Գրամմեներէն = Hellende-Sleutelblume, Bakkiried, Pannekockje.

Լնզիկերէն = Cowslip, Palsywort, Cowprimrose, Crewel, Saint-Peter's-wert, May-flower, Primrose.

Հայերէն = Ա. Կովացնծուկ, Թաւրընշակ, Թաւրընշուկ, Թաւրընշահ, Թուրնուշահ:

Բ. Ակախնծոր, Թուրիա ծաղիկ, Գիբերուուկ, Սոսին, Ալշականչ, Կանիսոց:

Գ. Հօրօս մօրօս, Չուչան ծաղիկ, Զիւնծաղիկ:

2. Cyclamen-ը

Ցունարէն առաջնայոց անուն է որուն ֆրանսացիք կ'ըսն ուամկերէն Pain-de-pourcean, Marron-de-Cochon, Rave-de-Terre, Coquette, Arthanite.

Իտակերէն = Panporcino, Panterreno, Pane-porcino.

Գերմաներէն = Alpenveilchen, Erdscheibe, Schweinsbrot.

Գրամմեներէն = Varkensbrod.

Լնզիկերէն = Sowbread, Swinebread.

Հայերէն = Ա. Արշակ, Արշասակ, Կիւղամինուս, Արանց ծաղիկ:

Բ. Ռողացնուկ, Վայրի շողամ, Խոզի հաց, Հաց գիսոյ:

Գ. Թաղթ (որ է arroche), Լու, Լոշակ (Bryonia alba որ գդազզի մ'է), Մանրագոր կամ Մարդասակ (որ է Mandragora Սորմազզի բոյսը):

3. Fragaria-

Ջրամսացիք ռամկորէն կ'անուանն = Fraisier, Fraisier-de-bois, Caperon.
 Խոտպերէն = Fragola, Fragola-selvatica, Fragola-di-montagna, Bondi, Fragola-bricciolina, Fragola-mariaiola.
 Ղերմաներէն = Walderdbeere, Erdbeere, Knackbeere, Alpenbeere, Bresling.
 Ջրամսանիրէն = Aardbezie, Maandbloeier, Boschardbezie, Boschfraise, Frezeplant.
 Անգլիերէն = Stremberry, Sheep-nose, Freiser.
 Հայկերէն = Եղագ, Եղակենի, Եղակ-մորի, Եղակ մորիկ, Խմորուկ, Խծամորի, Գետնաթութ:

4. Solanum-

Ջրաներէն կոչած են = Pomme-de-Terre, Parmentière, Patate, Tartille, Patate-de-la-Manche, Patate-des-jardins, Patate-de-Virginie, Solanée-parmentière, Tartufle, Tartauflle, Truffe, Trufelle.
 Խոտպերէն = Patata.
 Ղերմաներէն = Kartoffel, Erdäpfel, Pataten, Tartaffelo, Tüffeln, Knallen, Erdibernen.
 Ջրամսանիրէն = Aardappel, Eerdappel, Eerpels, Pataters, Toffels.
 Անգլիերէն = Potato, Potatoes-of-Virginia.
 Հայկերէն = Գետնախնձոր, Պատատս, Բաթաթ, Քարթոֆլ, Սորմ:

5. Paeonia-

Ջրաներէն կ'ըսուէր = Pivoine, Pivoine-femelle.
 Խոտպերէն = Peonia-femina, Peonia-selvatica.
 Ղերմաներէն = Puthanchen, Pfingstrose, Königsblum.
 Ջրամսանիրէն = Sinksbloem.
 Անգլիերէն = Kingsbloom, Rose-of-the-mount.
 Հայկերէն = Ա. Քաջարդ, Փենուայ, Արջարդ, Արճիվարդ, Ճշնարսու:
 Բ. Քահանայ, Քահանայտակ, Կակժիրակ, Կոնամօրու:
 Գ. Ցողանիայ? Փենսա (որ էր anemone) Խալափայտ' (որ է Betonica orientale շըր-ժնազի բոյսը):

6. Abies (Picea)-

Ջրաներէն կը կոյուէր = Sapin-de-Norvège, Sapin élevé, Faux Sapin, Pesse.
 Խոտպերէն = Abete rosso, Epicea, Pezzo.
 Ղերմաներէն = Tanne, Tannebaum.
 Անգլիերէն = The Fir, Spruce-Tree, Spruce Fir.
 Ցունարէն = Էլածի, = Եղատին կամ Էլատին, 'Աթն ուսկից լու. Abies.
 Հայկերէն = Եղնին, Կուտեն (որ է Abies Larix), Շոնի կամ Սոնոպրի լու. Pinus.

Այս օրինակները բաւական են ցոյց տալու թէ այլևայլ ազգաց մէջ միւնոյն բոյսի անունը՝ ո՞րբան տարրեր յորչորջումներ ստացած է և հայերէնները ո՞րքան այլազան և տարօրինակ ծագումներ և նշանակութիւններ ունին՝ որոնց իսկապէս չեն բնորոշեր յիշեալ բոյսերու իւրացանչիւրին տեսակները, քանի որ այժմեան զիտութիւնը Primulaի Սեսին կը յատկացնէ 120 Տեսակներ:

Cyclamenի 12 Տեսակներ կան Ասիոյ և Եւրոպայի մէջ:

Fragariaի 7 զիմաստոր տեսակներ կան, որոնց իւրացանչիւրէն բազմաթիւ են. Թատեսակներ և զանազանակներ կը մշակուին:

Solanumը իրրե Մորմ ֆրանսերէն Morelle, կը ներկայացնէ 1000 տեսակներ բոլանդակող Սեռ մը, որոնցից մին է Solanum tuberosum ֆրանսերէն Morelle tubéreuse, մեզի ծանօթ գետնախնձորը, որ իր կարգին 30է աւելի զանազանակներ ունի՝ յատկանշական անուններով:

Paeoniaի 10 տեսակներ կը հաշուուին՝ Հին աշխարհի մէջ:

Abies մը նախ Link բուսաբանը նկարագրած է որ Ա. Գրոց Եղեինն է: Կոնարերներու սեռի պատկանող այս ծառին 30 տեսակները հիւսիսային կիսագունդի բարեխառն և ցուրտ կլիմաներու լեռնային վայրերը կը բուսնին:

Մարդ կընայ երեակայել թէ ինչ դժուարին և խառնաշփոթ բան պիտի ըլլայ

եթէ ամէն ազգ իր ժողովուրդին լեզուին համեմատ անոններ և բառեր ստեղծէր և հարկադրէր որ ներկայ և ապազյ զիտունները և սերունդները զանոնց զործածէին՝ զիտական զրգերու մէջ՝ ինչպէս ըստն՝ լինսէ այսպիսի գործեան հանգոյց մը լուծելու համար հնարեց և գործածեց երկակ անուանակոյուրիմբ լատիներէն լեզուով և սահմանեց զանազան ողջամիս կանոններ՝ որուն հետեւելով ամէն ազգի բնագէտուները՝ բնուացիտորինը զիւրմբանելի շարձուցած են:

Իրրեք օրինակներ ահա՞ կը թուենց կիրոյիշեալ լատիներէն բազմանուններու և զանազան ազգերու ծովովրդական բառերուն տեղ՝ լինսէն փոխանակուած որոշ անունները և անոնց ֆրանսերէնի և իտալերէնի վերածուածը, և Հայերէնի ալ մեր կողմանէ փոխարկուած նմյշները։

Primula officinalis = Primavère officinale = *Primula officinale* = **Առաջնակ** թժշկական (Կովացնուկ)

Cyclamen europaeum = Cyclamen d'Europe = Ciclamino europeo = **Ջիրակուն երտպական** (Ալրտակ)

Fragaria vesca = Fraisier comestible = *Fragola commestibile* = **Եղակինի ռուկիյ** (Ելազ)

Solanum tuberosum = Morelle tubéreuse = Patata tuberosa = *Սորոմ ելնդարու* (Գետանաբնձոր)

Paeonia officinalis = Pivoine officinale = Peonia officinale = **Փենուայ թժշկական** (Քաջլարդ)

Pinus abies = Pin sapin = Pino abete = **Շոնի եղամի** (Եղերին)

Ապացուցաներու համար թէ տակաւին մեր ազգին մէջ բոյսերու երկակ-անուաններունց չէ՝ որդեգրուած՝ հասաւասուն կանոններով և միօրինակարար՝ որուն թիւազրիչը պիտի շանանց ըլլալ ներկայ հրատարակութիւնով², ժամանակազրական

1. Լինսէն նախ անուանած է *Primula veris* (L.) որ կը նշանակէ Առաջնի քրթան. յետոյ ընուած է զանազան մը՝ *Primula veris officinalis*. Քաղցրացիք *Primula veris* քրթանցոցը են Primevère, ուսից այսերն շնէր և ի գործածն քրթանաւագիկ սասակ կայ որդի սասակ բոյս մը *Eranthis* որ Հ. Դ. Կ. Ա. Ն. Անդաշան՝ ԿՈՒՍՈՒԱՆ մէջ պատշաճօրն 1885ին յանակն սուսու ‘Էար զարու, ճնջօց սադիկ փոխրկի է ի աւ’ Կունկը քարանածածակիք սակ Սիստան, էջ 21, թիւ 67. *Eranthis cilicia* (Schott) որ կը.)= գարնանածածակիք Կունկեան։

2. Բոյսերու՝ լատիներէնի շարբոց երկակ անուանակութիւնը հայերէնի վերածելու ձեռնարկը նոյն ըրած է Անգլիան 1885ին ապացած վիթսուրի Տեղարաթմանց «Յիուսան» հասորին մէջ, Th. Kotzschy. E. Boissierի, Heldrichի ու ուրիշ կելւներոյ և Հայաստանի ուսուանութեանց քայ մասնագէտներու հրատարակած լատիներէն կարստոց բանական անուաններուն մէծամասնութիւնը ցուցակագրված և յիմանին զնկնոր ստուգանանաւածական կան իմաստով հայցութեար կամ ազգային համապատասխան Սենի անունները. իսկ լատիներէն Տեսակարար Անտաներու ուղարկի լատիներէնէն ներդաշնակորն թարգմանած է՝ որոնց ստորգի հետեւիք որդինական մէջ 563-568.։

Տէսու, Սիստան, էջ 26, 200, մասնակ բայց կայ Հայացութեար Վիթսուրի և շրակայ լիներու բոյսեր, բէնական Հաւասենի (Haussknecht) զերմաների 200է առելի տեսակներ 1865ին հաւացած և հրատարակէ, որոնց լատիներէն անուններն զիմաց հայերէն երկանութեան ուղար է. (էջ 181ից 182). Միերնին և Կորչ Հակայիք բոյսերու շարբը, սակ էջ 277. իսկ ինն ժանօն Կունկեան բոյսերու շանկ’ սակ էջ 563-568.։

Երկրորդ՝ Շ. Անունէ Գալախինիք իր զուու որժուց՝ Ալուսեսից և Գիտութանց բառզբին մէջ, 1892ին հրատարակ է բայսեր շամ մէ սասակաց Երկան-անուանները՝ առանելաւ քրթաներէն առանորութեալ և շրաբով հայերէն հովանելաները, ճշգելով զանազան միալ Հայակութիւններ և այլն, որուն համար Տոբթ. Յ. Ալթինենա 1894իք «Հայրէնիք որտերիթի թիւ 851ից մէջ՝ մէծամասնութիւնները» մէծավուն կը զնաւատէ յայտարարելով. «Հ. Գալախինիք Բառագիրը» զուու 40 տարուան բրտնաթոր աշխատաթեան, մէջ բայլ մըն է Հայոց համար Գիտութանց բառան մէջ և պատական առանութեան մը բայոր անոնց՝ որոնց երես պիտի հետեւիք Հայ Գիտութանց զարգացման և ուսութանութեան մէջն» կը յաեւու. Անոնց որ գիտութանց քաղաքած և Հայոց մէջ՝ զիման թէ ուրագի մաքենայութ և վաշակոցը և Գիտական զիրը մը յօրինել հայերէն, կամ նոյն իսկ թարգմանե. այդպիսիք բայլ կը զգան թէ ուրագի սարսացաց իւսած է այդ մէծամասնութ զորթ իր վիրապատուելի նեղնակին շրթներն և այդ զորթն արքէն անհամեմատ կաւելայ երբ նկատեն թէ մեր նախնիք Ալիքնի Մասնեցրուեան հօտ զիթէ ոչիչ ցած են զիտութեանց մասին, և կամ եթէ զգած իսկ նև, այն ալ անորոշ, խառն ի խուռն բան մը, Ալուսեսից և Գիտութանց բառզբիցը՝ ուղեցոյց թէ մը պիտի ըլլայ յառաջեւ-

կարգով մէջ կը բերեմ զանազան հեղինակներու միւնոյն տեսակ բոյսին տուած հայեցին անունները՝ նկատմամբ լատիներէն որոշ երկանունի:

<i>Z. Z. Ս-Ք-Ք-Ի-Ն- 1884կ Բ-Ա-Վ-Ե-Ն- Ե-Բ-Ի-Ն- Դ- Հ- Կ-</i>	<i>Հ. Ա-Լ-Ե-Ն- 1885կ Ս-Ե-Վ-Ե-Ն- Հ- Ա- Ե- Ա- Ե- Ա- Ե- Ա- Ե-</i>	<i>Հ. Ա-Լ-Ե-Ն- 1895կ Հ- Ե- Ե- Ե- Ե- Ե- Ե- Ե-</i>
<i>դ- բ- բ-</i>	<i>ա- ա- ա-</i>	<i>ա- ա- ա-</i>
<i>Primula officinalis = կովացնծուկ դեղագոր- ծաց</i>	<i>կովացնծուկ անցօղւն ականջուտ</i>	<i>թաւրընչակ անձգօտ</i>
<i>» acaulis = » անցօղւն</i>	<i>» ականջուտ</i>	<i>» հուտեղ</i>
<i>» auriculata = »</i>	<i>»</i>	
<i>» suaveolens = »</i>	<i>»</i>	
<i>Z. Գ. Մ-Կ-Կ-Ն- 1897կ Բ-Ա-Վ-Ե-Ն- Բ-Ի-Ն- Դ- Հ- Կ-</i>	<i>Գ. Լ-Վ-Ե-Ն- Բ-Ա-Վ-Ե-Ն- 1900</i>	<i>Բ-Ա-Վ-Ե-Ն- Հ- Ա- Ե- Ա- Ե- Ա- Ե- Ա- Ե- Ա- Ե-</i>
<i>Primula = Գարնանածալիկ, կովացնծուկ, թաւ- րընչուկ.</i>	<i>Primula = թաւրինչակ,</i>	<i>բայուճայունական հայուճայունական</i>
<i>Primula officinalis = Հոսուէտ զարնանածա- ղիկ կամ կովացնծուկ</i>	<i>կովացնծուկ.</i>	
<i>» acaulis = Անձգօտ թաւրընչուկ</i>	<i>Անցօղւն թաւրնչակ</i>	
<i>» auricula = Արջականչ</i>	<i>Արջականչ</i>	<i>գիներընչ (Տէր Մ- նասենի)</i>
<i>» elatior = Ալուախնձոր</i>	<i>Ալուախնձոր</i>	<i>Հօրոտ մօրոտ (Ապօն- ճեանի)</i>
<i>» minima = Մանրածաղիկ կովացն- ծուկ</i>	<i>Կովացնծուկ</i>	
<i>» glutinosa = Կաչուն զարնանածաղիկ</i>	<i>Կաչուն թաւրնչակ</i>	<i>Թուզիսա ժաղիկ (Տէր ԲարսեղՊ.)</i>
<i>» farinosa = Թեփուա կովացնծուկ</i>		<i>Ալիկան (Սուրմակեան)</i>
<i>» macrocalyx =</i>		<i>Խոսիւն (Սուրմակեան)</i>
<i>» Pallasii =</i>		<i>Շուշան (Սաղիկ) (Սա- պոնճան)</i>

Դիտողուրիմ . — Primulaceas = Հ. Սափարեսն շիներ է կովացնծուկներ .

- » Լուսինեան քառացիրը թաւրնչասեր .
- » Հ. Ման. Քաջունի Գարնանածաղկեայք .
- » Հ. Գ. Մենեկիլ Գարնանածաղկեներ .

<i>Հ. Ս-Ք-Ք-Ի-Ն- 1884</i>	<i>Հ. Ա-Լ-Ե-Ն- Ս-Ե-Վ-Ե-Ն- 1885</i>	<i>Հ. Ա-Լ-Ե-Ն- Հ- Ե- Ե- Ե- Ե- Ե- Ե- Ե-</i>	<i>Հ. Մ-Կ-Կ-Ն- Բ-Ա-Վ-Ե-Ն- 1- Հ- Ե- Ե- Ե- Ե- Ե- Ե- Ե-</i>
<i>Cyclamen cilicium = Թաղթ կիլիկեան</i>	<i>Ալջոսակ կամ խոզի կիլիկեան հաց կիլիկեան</i>	<i>Կիլիկեան թաղթ</i>	
<i>Cyclamen persicum = Թաղթ պարսկական</i>		<i>Պարսկական թաղթ</i>	
<i>Cyclamen európaeum =</i>		<i>Եւրոպական թաղթ</i>	<i>Ալջոսակ (թաղթ, լոշ)</i>
<i>» Tauricum =</i>		<i>(Սաւրացի) Վարացի թաղթ</i>	

Կայ զիտական աշխատութեանց և միշտ մը՝ լաւագոյն զործերուց: — Լինուկ հաւաստելով կ'ըստն թէ ներկայի մէր սովորողն է:

Երբորդ՝ Հ. Գ. Մ-Ն-Է-Վ-Ե-Ն- 1897կ Վիճնան հրատարակած Բուռաբանութեան պատկերազարդ ընտիր դա- ստիրութ յորուած ջանացած է բոյսերու հայերէն անուանակողութիւններու պէսպիտութիւնները համաձայնեցնել: Հե- ղենիկերու և ծովուրութ տուած անուններուն հնա:

1. Լուսինեան բոզոգեթը Cyclaminées թաղթեայց դրեր է. լա. cyclamineas. էլ 648ի պատկերը՝ որ թաղթ մ'է կը Զիթլաւէն հրոպականն է սխալմամբ աւակ Cyclanthère դրաւած է Բուրրեդինան անուանուած բոյսի հետ շփոթելով՝ որ երկը թակազգի մ'է:

ԴԻՏԵԼԻՔ

Հնդկանրապէս մեր թառագրողները, և բուսաբանական դասագրքեր հրատարակողները Մասնագէտ կամ Ալբուստապէտ թառարանների չեն եղած՝ որ անհրաժեշտ գիտութիւն մ'է այսինչ Ազդ բոյսը և այս ինչ Անս բոյսը, ուրիշ տարրեր Ազգի և տարրեր Անսի բոյսերու անուններուն և պատկերներուն հետ չշփոթելու համար:

Ահա զարմանալի իրողութիւն մը,

Betonica orientale բոյսը Դուռնըֆոր բատէ Հայաստանի Մեծ Փերկիս գիղին մօս և նկարագրած է, ու առաջին անգամ պատկերն ալ միասին հրատարակած է 1717ին, ուսկից շինուած է նմանձոյլ (clinché) մը՝ մեր տպարանին համար:

1884ին Հ. Սափարեանի Բուսաբանութեան մէջ տպուած է Bet. Orien. = Փեռնունա արեկեան անուամբ:

1891ին Հ. Քաջունի գիտութեանց բառագրքին մէջ տպուած է նոյնը՝ Շրբնազգի = Լոռասերմ անունով:

1895ին Հ. Ալիշանի Բուսաբառութեան մէջ տպուած է նոյնը՝ ստորև = Խաչափայտ անունով և իրրեկ հոմանիշ Փենուննի (քաջվարդ) որ հրանոնեկազզի է:

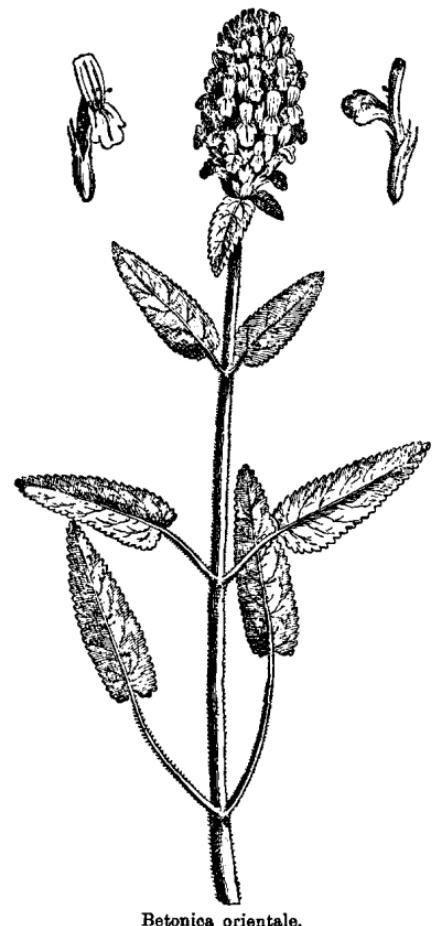
1900ին Գ. Խուսինեանի բառգիրը Բետուն, Betonica նման՝ պատի պատկերով գրած է = Լոռասերմ, թէտոնիկա: – Ո՞ւն է ճիշդը: Ո՞ւր պէտք է ըլլայ հայերէն բուսաբանին Դասական – արեկստագիտական անունը՝ այսպիսի սխալ և շփոթ անուանակոչութեանց վերջ տալու համար:

Մեր պատասխանը հետագայ էջերու մէջ 10 կանոններով ջանացած ենք ամփոփել:

Մեծատաղանդ Հ. Մ. Քաջունին իր բառգրքին մէջ շարած է

Pivoine = Քաջավարդ կամ Քաջվարդ, Ալիշիվարդ, Ճշնարու, Խաչափայտ հոմանիշները կը զնէ և

Betonica orientale.

Pivoine officinale = Բաջկական քաջվարդ, ու կը յաւելու. — «Առ նախնիս մեր եղեալ է Խաչափայտ վասն ծաղկան Անէմոն»:

Paeonia officinalisը, Հ. Մենէլիշեան դրած է Մեծածաղիկ Քաջավարդ (Խաչափայտ, քանանայտակ, ճշնարու, ևայլն):

Անմանանուն Ալիշանի 1895ին հրատարակած Բուսաբառութեան ցանկը՝

Paeonia նայելով՝ կը յդէ թիւ 1009, ուր դրած է Խաչափայտ և ասպա՝ էջ 238էն 241, համով և հմտալից ոնով, նոյնանիշները և հոմանիշները շարելով՝ կ'ըսէ.

«Փենունա անուան ստոյգն է լատ. *Paeonia* գր. *Péonie*»: ի վերջոյ կը դնէ. «Օտար զիտնական տեղացնինց նշանակեն նրատերեկ (փենունայ) = *Paeonia Tenuifolia*. կարմրուակ կամ բնուրային (փենունայ) = *P. Carallina*. Օտար կամ Ամենազան (փենունայ) = *P. Peregrina*»:

Pivoine լուսինեան բառագիրը կը տողէ փենունայ, փենունայ, փենունակ, արջվարդ, քաջվարդ, արձվարդ, ձենարօտ, խալախայտ, բահանայացոլի:

Հոս կ'արժէ յիշել որ լուսինեան իր թասագրքին հրատարակութեան ատեն՝ զնելով նորայիր ձևացուցած բոյսերու բառամթերքը՝ զանոնք օգտագործած է, որ յետոյ մասամբ Հանդէս ամսօրեայի մէջ տպագրուելով՝ 1925ի «Փենունատուրին Հայրուսակի» մակագրով զիրը մը ձևացած է՝ անպատճեն և անպատճակ բացատրութիւններով ընդգչեցնելու Մեծին Ալիշանի՝ որ յոյժ շրջահայեցութեամբ 1895ի՝ իր «Հայկական բուսաբանքանի Յառաջարանին մէջ պարզած է իր նպատակը և իդոքը, Եւ պէտք եմ հաւաստել որ Յարութիւն Շեշմանեան՝ Հ. Ալիշանի աշակերտ պապայ նորայիր՝ ընդորինակած է Վարպետին՝ Հայրուսակի նախնական բնագիրը, որուն հատակութեները և նոյն իսկ Հ. Ալիշանի ձեռագրին նմոյշները ես ինքո գտայ՝ նորայիրի մանէն վերջ իր ձեռագիր ուսումնասիրութիւններու ցուցակը ձևացուցած ատենս:

Քննասէրի զիտակցութեամբ երբ բուսաբանութեամբ զրադող մը նկատողութեան առնէ վերոյիշեալ *Primula*, *Cyclamen*, *Betonica* և *Paeonia* լատիներէն Սեսի անունները, ինչպէս նաև, ասոնց վերաբերող Տեսակները բնորոշող լիննէնան լատիներէն Երկակ անուններուն նկատմամբ մեր հին և նոր Մատենագիրներու, այլազան, անհիշտ, քմանած և խառն ի խուռած անուններու բազմութիւնը, ի հարիէ կը համոզուի որ մենց տակաւին չենց ունեցած Արուեստագիտ-Բուսաբան հեղինակ մը ուղեցոյց և պատգամատու ըլլալու՝ Պոյսերու հայերէն ճշգրիտ անունները մկրտելու եղանակը ցոյց տալով, որով միայն կարիէ է «Հայաստանի բուսագիրը» կազմակերպել և պատկեններով ցոյց տալ մեր բնաշխարհի եղանակն և սեփական տունկերու տեսակներուն հարստութիւնը:

Երկար տարիներու արդութեան ծախսերու կարօտ այսպիսի գժուարին և յանդուգին ձեռնարկի մը հիմունքը պատրաստելու համար՝ մենց ներկայիւս կ'ամփոփենց, J. Briquetի 1912ին հրատարակած «Règles internationales de la Nomenclature Botanique» զրցէն հետևեալ հիմնական օրէնքները.

ԳԼԻԱԿՈՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՈՒՎ

ԲՈՑՍԵՐՈՒՆ ԵՐԿԱԿ-ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ

1. — Հայերէն դասագրերու և բառագրերու մէջ զնել նախ լատին զրերով բոյսին լատիներէն Սեսի (genus) անուն՝ զիտագրով, յետոյ զնել տեսակարար անունը՝ ոչ զիտագրով¹, զոր օրինակ,

Primula officinalis, - *Cyclamen europaeum*,
Betonica orientale, - *Paeonia tenuifolia*.

1. — ա. Տեսակ բնորոշող բառը ընդէւնրապէս աճական, կամ աճականարար գոյական, կամ բացայայտէ սեսական հուզ բառ մ'ըլլալով՝ ամէն ազատ լեզուական օրէնքին համեմատ փոքր զրով կը զըուի. սակայն երբ անք մը կամ տեղույթ մը ուրիշ բառի մը անսն հշանակէ՝ այն անեն զիտագրով կը սկսի:

բ. Բոյսի Սեսի անունը նշանակող՝ միայն ուղղակի հոյով եղող գոյականը՝ լատիներէնի մէջ կը նայ ըլլալ արտական, կամ իդական կամ չէլութ, հետեարար բոյսի տեսակարար տեսակներ կը համաձայնենք Սեսի անունը հետու:

2. — Հատիկերէն երկակ անունին հաւասարը (==) դնել հայերէնը միւնոյն շարքով նախ Սկսին, յետոյ Ծխակին անունը, ըստ կարելոյն Հատիկերէն անունն իմաստին կամ հնչութին համապատասխան հայացած բառերով, և փակագծի մէջ ամենէն աւելի ծանօթ ազգային անուն մը՝ իթէ ունինք, զոր օրինակ.

Primula officinalis = Պառջնեակ թժկական (կովացնծուկ).

Cyclamen europaeum = Չիրլամէն՝ երրոպական (Արշակ).

Betonica orientale = Պետոնիգա արեկեան (Խաչափայո)

Paeonia tenuifolia = Փենունայ նրբառերև (Քաջվարդ)

3. — Բոյսերու արղի անունները կանոններով հրմական սկզբունքն է,

ա. Բոյսերու արղի հեղինակներ պատաւորուին զործածել.

բ. Գիրութեան մէջ չփոթութիւն, երկրայութիւն կամ սիմունք պատճառող հոմանիշներ⁸, հինգած կոչումներ, ազգի մը վաղեմի կամ ներկայ գաւառակի մը մէջ զործածուող անունները բուսաբանական լուրջ հրատարակութիւններու մէջ չփոթածել:

1. Լատիկերէն *Cyclamen* անունն է յունարք Կոչլամիոցէն զոր մեր նախնիք ալ տառապարունակ կիրակամնեն ցրեր են, Արդի ջարուս մէջ բուսաբանական անուններունքնեան մէջ տառապարունակ կամ սիմունք պատճառող հոմանիշներ⁹, հինգած կոչումներ, ազգի մը վաղեմի կամ ներկայ գաւառակի մը մէջ զործածուող անունները բուսաբանական լուրջ հրատարակութիւններու մէջ չփոթածել:

2. Քօնուան ալ յունակ կամ Պաւոնիա անունն՝ ուր շատ կը զանուէր, կամ Պաւոնիօ՛ Համարս մէջ յիշուած թշկի անունն նոփուած էր, Մէր նախնիք ֆենուայ կոչեր են, մեր և կը պահնի զայս Ciceron կիրեն ցրեր են, և Cicere Սիւնես անուննած են, այս ո՞չ ուս զիւսազէտ Cicericine (Կիուրին) կիրեն Կ'անուաէտ, ալ Չիքրէն կը սնէն ամէ տեղ:

3. Երե ատկարն բուսաբանական զիւսութիւնը այժմեան հազրութական դիրութիւնը լուսնէն անցեալ դարձուած անուն բայսեր տասակերէ, զմուսամատէն երեկ զանուզ իրարէտ անկամ միւսն բատուրուն տասակ բայսեր տասա և լատիշնեն տարբար անուններ, մատաց պատկիրնեն ընկերացուց, այլը դեռ աւելի բայսայ պատկիրացուց էն՝ նոր կարծած բոյսին յատկանիշները, Բուսաբանական ընդհանոր պայս համառողակիր՝ որոշած են կանոններ որ եթէ միւնոյն բոյս իրարէտ ատրբեր անուններով միւսամ են, այս Երկանունը միւսն ընդունուի որ մանրամասորնեն, պատկիրներով և յատկ յատկանիշներով՝ Լատինէն հակառագուած է Լինենի ըմբուղութեամբ, օրինակի համար, զորթեան սկիզներու յիշած Երեկու ատաբերն անուններ:

1758ի Լինե կոչած է Pinus abies L. (L. նշանակ է Linneus)

1768ի Միլլեր » » Abies Picea Mill. (Mill. գր նշանակէ Miller)

1778ի Լամար » » Pinus excelsa Lam. (Lam. գր նշանակէ Lamarck)

1804ի Բուուրէ, » » Abies excelsa Poir (Poir գր նշանակէ Poiré)

1805ի Լամ. և Տօ. Բանտու կոչած է Pinus excelsa Lam. et DC. (DC կազարուշ է De Candolle)

1880ի Կարս Abies Kars. և կամ Degan

1905ի Դէգան կոչած է Picea Abies Degan

և առայս 1841ի Լինե ամէնէն Picea excelsa LK (LK կ'արագաչ է Linki) և այժմեան Բուսագիտական կոչեր լաւ յատկանիշներով կոչեր է ատականչած է Ամերիկա 1758ին նկարացած է

Pinus Picea L. — իրը մերջ աւելի լաւ յատկանչած է

Ամերիկա 1768ին կոչեր

Abies alba Mill. — որ այժմ պաշտօնական անունն է, Հոմանիշներ են:

Լամարը 1778ին կոչած

Pinus pectinata Lam. — որ յայտ Լամարը և Տօ. Բանտու անուններ են 1805ին:

Օրինակներ.

ա. պարբերութեան օրինակները տուած ենք էջ 234ին վրայ, *Primula*, *Cyclamen*, *Fragaria*, *Solanum*, *Paeonia*, *Pinus* բառերու մէկ մէկ օրինակներ յիշելով լատիներէն, թրանսերէն, իտալերէն և Հայերէն լեզուներով:

բ. պարբերութեան համար կ'ըսնեք թէ, միենոյն բոյսերու համար էջ 232ին մէջ շարած՝ զանազան ազգեր յետ լատիներէն անունը ըրդեզրելու կը կցեն անոնց ազգային ընդհանուրի ծանօթ հոմանիշներէ մեկ կամ երկուքը, և հեղինակութեան վերջը՝ բառզրի շարբով կ'ամփոփեն մնացեալ նոյնանիշերը, կամ հոմանիշերը. իսկ մենք պէտք ենք լաւ ըննասիրելով մեր Հայերէն անունները՝ լատիներէնի իմաստին համեմատ Երկակ անունը տալէ յետոյ, փակագծով ալ ամէնէն ընտիր հոմանիշը նշանակել, իսկ զրբին վերջը շարել Հայերէն հոմանիշերու փալանզը, ըստ կարելոյն. ա.

բ. շարքի վերածելով, իրու ա) հարազատ, բ) երկրայական և զ) որդիչ տեսակի կամ ուրիշ Ազգ ծաղկի համար ևս ըստուած բայսեր, ինչպէս էջ 232ին մէջ ըրած ենք *Primula*, *Cyclamen*, *Fæcomæ*, անուններուն համար:

4. — Միենոյն Սեոփ պատկանող զանազան տեսակներու յատկացուցիչ անունները՝ պէտք են իրենց իմաստին մէջ բովանդակել ըստ կարելոյն տեսակին մէկ յատկանից:

Օրինակի համար, մեր ընաշխարհի մէջ *Primula*-ի հետեւեալ տեսակները նշանակուած են, ասոնց հայացած Երկակ անուանակոչութիւնը և ուամկերէն անունները կարելի է հետեւեալ ձեր տակ ներկայացնել.

<i>Primula officinalis</i> Scop.	=	Առաջնակ բժշկական (Կովացնծուկ)
» <i>suaveolens</i> Bert.	=	անհրաժեշտ (Թաւրընչակ)
» <i>acaulis</i> L.	=	անցողութեան (Կովացնծուկ)
» <i>auriculata</i> Lam.	=	ափանչոր (Արշակնչ)
» <i>elatior</i> Jacq.	=	բարձրացեղ (Ախլախնծոր)
» <i>macrocalyx</i> Bge.	=	մեծաբաժակ (Կովացնծուկ)
» <i>Pallasii</i> Lehm	=	Բալլազի (Սօսին?)
» <i>amaena</i>	=	ախորժանամ (Գիներըուկ)
» <i>nivalis</i>	=	ձիւնափրիք (Ձիւնծաղիկ)
» <i>algida</i>	=	սասանասնե (»)
» <i>minima</i>	=	փոքրիկ (Թաւրընչուկ)
» <i>glutinosa</i> Wulf.	=	մատողական (Թուզիս ծաղիկ)
» <i>farinosa</i> L.	=	ալիւռուս (Թաւրընչակ)
» <i>grandiflora</i> Lam.	=	մնաժաժաղիկ (Թաւրինչ)
» <i>latifolia</i> Scop.	=	լայնատերև (Կովացնծուկ)

Միենոյն ձեւով կրնանք *Cyclamen* հայացնել և զրել

<i>Cyclamen europaeum</i> L.	=	Զիբամեն երրոպական (Արշուակ)
» <i>cilicicum</i> Boiss.	=	կիլիկեան (Թաղթ)
» <i>armeniacum</i>	=	հայկական (Շողամուկ)
» <i>persicum</i>	=	պարսկական (Արշուակ)
» <i>ibericum</i>	=	իբրական (»)
» <i>giorgicum</i>	=	վրական (»)

Abies pechinata Lam et DC. առանցք վերջ՝ ոչ թէ Միւլէր այլ Պլուֆֆ և Ֆինկ 1825ին անուաներ են
Abies Picea Bluff et Fing.

Տերբու (?) կուերէ

Pinus Abies Duroi.

Իսկ մենք պաշտօնական ընդունուած և զործածելին՝ Միւլէրի կոչածին Հայերէն փոխարկումը ընդունելու մեջ, այսպէս:

Abies alba Mill. = Եղեին սպիտակ:

1. Ակուռան, էջ 24, թիւ 191, Հ. Ակէւան զրեր է Թաղթ կելէկեան.

<i>Paeonia officinalis</i> L.	=	<i>Pivoine officinale</i>	=	<i>Փիենշեայ բժշկական</i> (Փաջվարդ)
	ունկ.	<i>Pivoine-femelle</i>		
» <i>peregrina</i> Mill.	=	<i>Pivoine voyageuse</i>	=	» <i>Պանցիստական</i> (Հարիւրալմ)
» <i>corallina</i> Retz.	-=	<i>Pivoine coralline</i>	=	» <i>Բլուստակարմիր</i> (Ճնարոս)
» <i>tenuifolia</i>	ունկ.	<i>Pivoine mâle</i>	=	
		<i>Pivoine à feuilles menues</i>	=	» <i>Նրբատերիչ</i> ¹ (Արծիվարդ)

1. Գործեալ հաստատելու համար թէ սույզի մեր լեզուուն մէջ ըոյսերու անոններու մասին բառայիշն իւսուակու-
թիւն մը կը տիքէ! *Populus* ֆր. *Peuplier* բույս համար *Sapros*. Յուն. Արթենեանի Բուսաբան-արքանտագիտ համ-
տութեամբ «Տանեկը և անոնց հայերն անոններց» 1906ի Փարիզ Հրատարակած գրույն, ինչպէս նաև Պոլիս
Հրատարակած «Ա. Գրու Բույզեր» Հայերն ընախօսութենք օգոստելով՝ մէջ կը բերենց թէ Արթենեանի Կը
հաբենոր կունի *Peuplier* = բարոի իսկ *Peuplier blanc* տեսակը՝ կամաց. Կը յաւելու թէ Հ. Քաջունի
Peuplier blanc կը թարգմանի Սառ. իսկ *Platane* Առոյ. Լուսական բաղդրէն աւ նոյն սիալը կ'ընէ:

Տոքթոր կը յատկանէ *Peuplier pyramidalis*² ԲԲԲՏ անոնց,
իսկ լու կը համարի *Peuplier tremble* անուանի երերուն բարսի.
Հաս իր ընախարկութեան Սառ կամ առա (Մրց. յնձա) *Platanus orientalis* է: Կու կը կարծէ որ Սառոց
(Բ. մէրկի) *cyprelis* է որ յաճանի Ա. Գրիք մէջ դրասէ և Սառ բարին հետ Հ շատ անզամ լատիներն *Cupressus*
և յն. խորհրդական առարկ (ոյքքէ = նոսէ) բառական առարկ և ասորդ և նոնի դրախտին Աստուծուն ոչ համաս-
տեցի ի շատադիպա նորո» Եղիկ. Ալ. 8: — Արթենոր Գօշէն նկարազարդ Սոսկն է *Platanus*.

Բահասէր Բասմաշեանի *Ալիր Տագլաթի* բժշկական նիւթոց բառարան»ին մէջ (ա. 1926) կը զնէ
թիւ 1856. Ղափիմ (Peuplier). Ղուրպ (Saule) յիշած է:

» 1801. Ղուրպ որ է Ղուրպ (Saule). որ է Ղափիմ (Peuplier) որ է Բարսի.

» 1417. Հալիք զրուտ (Peuplier blanc), յ. Հալուէր.

» 1754. Ղոյիք աղամի (Hêtre noir) (Peuplier banc, յ. Հալուէր).

» 1454. Ղոյիք բառմի (Peuplier noire յ. Հալուէր աղամի). որ է Թուռն.

» 571. (Բարսի *Peuplier pyramide*). յիշած է ի վերայ Ղամին, Ղուրպ (Saule).

» 590. Բարսի ծռա (Peuplier pyramide). որ թիւ. Ղամին ացէ որ է Ղուրպ (Saule).

Կը հակցուի որ Հրատարակիւն ֆրանսերէն բառերու համար առանց ունեցած է Հ. Ալիշանի «Բնուսարա-
ռութեան»:

Մէս Ալեհան դրած է *Populus ciliicica* = Կաղամախի կիլիկան, Սիսուսնի մէջ, էլ 25. իսկ Հայրուսակին
մէջ, թիւ 1269 կը զնէ կաղամախ. և. *Populus*, ֆր. *Peuplier*. — Գաղիենոսի ընտիր օրինակի մը մէջ կար-
դայիք է կաղամախ. կը զնէ *Populus Pyramidalis* = կաղամախ բրազիան. — *P. Alba* = կ. Սպիտակ. ոռու.
ԱՊՈՒՆ: — *P. Nigræ* = կ. Սիր. ոռու. Օօկօրի; — *P. Nivea* = կ. Ջինտանակի, ֆր. *P. Cotonneux*. —
Կաղամախի բարձր տեսակը կը կունի կ. Բարեքամակի. Դոր սեղանինքն շայստանի կը կունի *P. Tremula*. ֆր.
Tremble = կ. Դրագուռմա, — *P. Euphratica* = կ. Եփրատիկան:

Թիւ 1501ի կը զնէ *P. tremula*, ֆր. *Peuplier tremble* = իրերուն կաղամախն զայս դրած է կարսի
անուան մէջ շաբախ. «Թիերեւս կորտիֆի զրեւէ. յիշած է Եւրոպան, իրեւս *Populus Libica*».

Թիւ 36. Անոր. կամ Անոր կամ Անու. կունին ունաց Սառ կաղամախին = *Populus Nigra*, բայց ի զրց
է թէ ի առմաց ըստած այս անուան չին զիտեր:

Թիւ 329. Բարսի Հ. Ալեհան. «Վայրենի և շատ տեղ զանուոց բարձր ծառերն մէկն է, թուրքերին
Ղամին աղամի ծանցուոց յարեւես և մէջ կը բերէ Արթուրւարի վերսչեալ անոնները. կը յաւելու Պէյ-
քար ու Ղուրպ կամ Ղարիք անուաներն է որուն թարցմանից Լուցիր Ուսնին (Saule) համարեր է այս
ծռան... նւ ինը կը կարծէ թէ Բարսի լու. *Alnus*, ֆր. *Aune*, ոռու. Օլեկան ըւլայ որ Սառ. Ռուշեան այս
անուանը ծառը կամակի կունի կ. Ալեւան յօդուածը կը մորլացի զրելով. «Գանի մը տեսակ կան Բարսեան,
յորոց յատու յիշուէ թ. Խայտինն = *Alnus Glutinosa* ի Հ. Հայս»:

Թիւ 1917. Ճաճ տերեկի լուսի ի Պուստու, և անուան յայտնէ ֆր. Tremble կուլուզ Դուդոյրան կաղա-
մախին = *Populus Tremulus*:

Նորայիր բառզեցը 1884ին կը զնէ *Peuplier* = կաղամախ, կաղամախի. *P. blanc* = կ. սպիտակ. *P. noire*³ = կ. սև.

1891ին Հ. Քայունինի բառզեցը *Peuplier*, թիւ. *Popolo*, *Pioppo*, լատ. *Populus* հայերէն կը շարէ կաղա-
մախ, կաղամախի, սպի. ևս Ալեհան կամ Անու, Արժ. ուն. կիրէկն, գավառ: Յետ նկարագրելու կը բուն օգտա-
կար զիտէլիքներով՝ կաղամախի պլաստր տեսակները:

5. — Բոյսերու լատիներէն Երկակ անուանակոչութեան վերոյիշեալ կանոնազգի 24րդ յօդուածը կը յայտնէ թէ. «Բոյսի մը Սեսի անունը ժողովուրդէ կամ բուսարանէն դրուած ինքնահաճ (arbitraire) բառ մը կամ զոյականաբար զործածած ածական մըն է՝ սեռական հոլովով և զլիազգով սկսող՝ նման մարզու զերպատանին յատուկ անուանը». օրինակներ

<i>Rosa</i>	= Վարդենի	<i>Populus</i>	= Բարտի
<i>Urtica</i>	= Եղիճ	<i>Salix</i>	= Ռւունի
<i>Salvia</i>	= Եղևազակ	<i>Quercus</i>	= Կաղնի

1897ի Հ. ՄԵՆՔՎԵԽԱՆԻ ԲԱՍԱՐԱՑՆԵՐՔԱՅՑ յառաջարանին մէջ կ'ըսէ. «Անձանթ առնկի մը անունը առաջնու Համար իւրացնէլիք որ ունի զնսօն մը, որ աւելի կը ֆասէ Գիտութեան յառաջիկութեան՝ ան կը նպասէ և այս զնսօն է նորանոր անուններ բարեկ»: — Այս յաւելու «Ձանցից հայերէն անուններուն մէջ միջինակութեան մասնետներէն հարուցեցնով իրարու մաս մը զասաբբքու հակառակ առաջները և անուանակութեաններ...»:

Հ. ՄԵՆՔՎԵԽԱՆԻ Պարմանեով կը յիշէ որ նոյն եսկ Հ. Ամէշան «Միուսւան»ի և «Հայաց բուսականից» բառերը չէ կրած միաբանել: — Եղ ՇՏՀի վերջները կնաբեր ծաներու մասին զիտութիւնների անուններու խառնակութեան մասին կը համաստ որ «Հայաց բուսաբաններ» ալ ինկած է այս լարիկինթոսին մէջ: Բայց կարեւոյն յանցիցներ միջինակութեաններ:

Անուանակութեան հմտութեանց մէջ 1910ին վերջ կեկն ապազո՞ր իր աշխատափրաթիւնը՝ Ալիքնայի ԲԱՏԱՐԱՑՆԱԿԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ կանոնները ալքի առջեւ ունենալով՝ պիտի բանէր մնր այժման առաջարկած ուղղոթիւններ:

Իրենց համակութեան և անմիաբանութեան օրինակ՝ յետ Պորլուսի մասին զին և նոր հեղինակներու կողմէնները վերեւ առջեւն առողջութեան առունեց հետեւել լատինաբեր և հունաբեր Վերեւու կառանելու հայութէ:

ՀԱՅ Հ. ՔԱՅՈՒԹԻՒ

<i>Populus alba</i> = Սառ, սոսի. ֆր.	P. alba = Կարենի կամ Ապիստի կողմամբ.	<i>Populus</i> Հ. ՄԵՆՔՎԵԽԱՆԻ ԲԱՏԱՐԱՑՆԱԿԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ԱՆՈՒԱՆԱԿԻՆՆԵՐ
Peuplier blanc. Ճախչ.	» tremula = Բարսի, Հաղճ. ֆր. Peup. tremble = Բարսի ճախճաղի կամամի.	» tremble = Դոդորուն կաղմամի, Բարսի, Հաղճ.
» tremula = Բարսի, Հաղճ. ֆր.	» nigra = Սև կողմամի. (Ուռար.՝ Ալեք.) noir = Սևար, Ուռայ.	» noir = Սևար, Ուռայ.
» nigra = Կողմամահ սևես. ֆր.	» pyramidalis = Փրցանկի կողմամի կամ իւրաքանչ կողմամի. pyramidal = Կողմամահ դրցանկան.	» pyramidal = Կողմամահ դրցանկան.
Peup. noir. Ալեքոր.՝	» candidans = Սրտաերես կողմամի.	» grisard = Սոսի.
» pyramidalis = Բնին Սառ, Սառ. ֆր. Peup. pyramidal = Կողմամահ դրցանկան.	» lancifolia = Գովհեներեն կողմամի.	
» candidans = Սրտաերես կողմամի.	» candidans = Սրտաերես կողմամի.	

Իսկ մնաց հնչողս՝ *Primuloi* համար ըրինք, էջ 239ի մէջ, նոյնը Պորլուսի համար կիրարկելով՝ վերոյիշեալ բուրու բառակները և ուրիշ մի քանիներ կ'առաջարկէնց հետեւել մնի առ ներկայացնել:

<i>Populus alba</i> =	Բնարի սպիռոսի	(= Կողմամահ)
» tremula =	» բողոքուն	(= Ճախիկել)
» nigra =	» սև	(= Ալեքր)
» pyramidalis =	» բրցանկան	(= Բարսի ծառ)
» lancifolia =	» կողմառաներեն	(= Ալբը)
» candidans =	» պայծառափայուցի	(= Կողմամահ)
» canescens =	» դրցաներմանկ	(= Բարսի) ֆր. Grisand
» cæcisia?	» բարձրանողի	(= »)
» euphratica =	» կիրառակուն	(= Կողմամահ)
» libica =	» լիրիսկան	(= Կորպէի)
» virginiana =	» վիրցինան	(Բարսի վիրցինան) P. de Virginie
» angustifolia =	» անկենանոր	(» Գարուլիկեան) P. de Caroline
» nivea =	» ժիշեստի	(Կողմամահ)

Populus Սառի համար Հայերէններ ու. բարսի, կազմամի, բարսի ծառ, բ. Ղավախն. Հազը. Կորպի! Կազմամի, Ճաճակի. Կարենի. գ. Ղուրա (saule). Լատոնի (alnus). Սոս (Platanus). Հազի. Աշուն (Vitex agutes-castus) Սարոյ (Cypressus). (Մաճ. Մատաքարանօրին՝ ունաց կը կարծէն թէ Պորլուս անունը յունաբան պատվածը = կը գոզգոզմ՝ բառն առնուած է բարտիներու տերեց զողովուն ըլլալւ: Ութեւնի՛ Լատոնիները Պորլուս = ծողովուր բառը կը համարին, եթու թէ զին հոգվայշեցի ծողովուրը՝ այս ծառերուն առէ ծողովը կը համարի եղիր:

(Ծարութակինի)

Հ. ՆԵՐՍԻՍ Տ.